

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Zomer 1995

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuin
Amerongen uitgevoerd
door

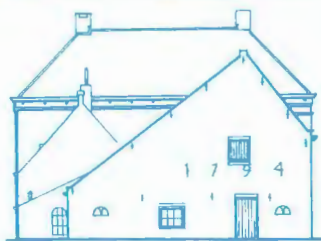
Tuin- en plantsoenaanleg

Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 08385-19039

Aanschuiven!

...voor ons Stallerij-menu.
Elke zondag vanaf
12.00 uur een voor- en
hoofdgerecht naar keuze
en koffie toe voor f 29,-.

HERBERG

DEN ROODEN LEEUW

Drostestraat 35, Amerongen

De Stallerij

KASTEEL AMERONGENBULLETIN12^{de} jaargang

nr. 32

zomer 1995

INHOUD

	blz.
Doelstelling	2
Donateurs	3
Het Stalgebouw onder de loupe	4
Trotseerlood	12
Tentoonstelling 'Het kleine wonen'	13
Herinneringen van een huisarts, deel 2	14
De trend-setter	17
Donateursmiddag:programma en uitnodiging	18
De Heerlijkheid Amerongen in de 17de en 18de eeuw, deel 4 en 5	19
Huisconcerten Kasteel Amerongen, 1995-1996	33
Agenda : komende evenementen	35
Colofon	

DOELSTELLING

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te zijn bij het verwezenlijken van de doelstellingen van de in Amerongen gevestigde 'Stichting Kasteel Amerongen' door:

- het verzamelen van fondsen uit donaties en schenkingen ten behoeve van restauratie en onderhoud van het kasteel Amerongen met bijgebouwen, tuinen, inventaris, archief en verdere aanbehoren;
- aankoop van voorwerpen welke een verantwoorde aanvulling betekenen op de aanwezige inventaris en archieven;
- het organiseren van muziekkuitvoeringen, excursies, voordrachten, etc., waarvan de opbrengsten ook een steunpunt vormen;
- het verrichten van onderzoek en het uitgeven van publicaties over het kasteel en zijn vroegere bewoners, een en ander in overeenstemming met de wensen van en in overleg met het Dagelijks Bestuur van de Stichting Kasteel Amerongen en in het algemeen het bevorderen van alle activiteiten in het belang van de instandhouding en openstelling van het kasteel als museum;
- het coördineren en motiveren van vrijwillige helpers.

De Stichting is door de fiscus gerangschikt als instelling in de zin van artikel 24 I der Successiewet 1956.

Kasteel Amerongen is één van de weinige opengestelde kastelen in Nederland, waarvan de inventaris, na het vertrek van de laatste particuliere eigenaren, volledig in tact is gebleven. Vrijwel nergens anders treft men een ambiance aan, welke zo de aristocratische sfeer van vroegere tijden weerspiegelt als op Kasteel Amerongen.

De oudste meubels dateren van vóór de brand van 1673 en zijn later door de verschillende bewoners aangevuld tot de collectie die nu aanwezig is, waarin begrepen de fraaie historische muziekinstrumenten.

De collectie is nooit versnipperd omdat zij lange tijd volgens het Engelse erfrecht (naar nationaliteit van de meeste bewoners) op de oudste zoon vererfde.

Die eeuwenlange aanwezigheid van de meubels in hetzelfde huis en vaak op dezelfde plaats is een unicum in Nederland en maakt het voor de Stichting-eigenaresse de moeite waard

om die lijn voort te zetten en het vele achterstallige onderhoud door restauratie op te heffen.

Aan de kap en buitenmuren van dit zo imponerende 17de eeuwse huis, is de restauratie voltooid, evenals die aan de bijgebouwen. De restauratie aan schilderijen en meubilair vindt zijn voortgang.

Van subsidies en entreegelden alleen is het niet mogelijk de exploitatie en de restauratie te bekostigen.

Het is daarom verheugend dat zich telkens nieuwe donateurs melden en dat er bovendien óók schenkingen worden gedaan.

DONATEURS:

genieten, op vertoon van hun geldige kaart, vrij toegang tot het Kasteel, de tuinen en het park gedurende de openingsuren.

de donateurskaart is persoonlijk

Donateurs betalen (min.) f 25,- p.p. per kalenderjaar.

Donateurs-voor-het-leven minimaal f 250,- per persoon.

Postbank rekening 6163, t.n.v. penningmeester van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

* * *

Tot de bijgebouwen van Kasteel Amerongen behoren o.a.

- * de Oranjerie, waarin de Winkel is ondergebracht en waarin 's winters de kuuplanten onderdak krijgen,
- * de Stallen, met theeschenkerij 'de Paardestal',
- * het Koetshuis, een ruimte geschikt voor receptie, lezing, vergadering, congres of feest.

Voor gebruik van het Koetshuis schriftelijk verzoek aan:
Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen,
t.a.v. mevrouw H.T.M. Bruins Slot - de Jong,
Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen.

Vooraf telefonisch overleg met betrekking tot de agenda:

Kasteel Amerongen, tel. 03434-54212 (10 - 15 uur)

* * *

Het stalgebouw gezien vanaf het kasteel.

HET STALGEBOUW ONDER DE LOUPE

Bij vorige gelegenheden schreef ik over het duifhuis aan de achterzijde van het stalgebouw en over de houten betimmeringen die op de zolder opgeslagen waren (zie de Bulletins no. 23 en 27); nu het een en ander over het stalgebouw zelf naar aanleiding van waarnemingen tijdens de restauratie vier jaar geleden.

Het is gebouwd in de jaren 1679 - '82 (zie Bulletin no.10, blz.10); toen was het kasteel zelf met de toegangsbrug (1678) juist voltooid. De aanbouw aan de zuidzijde, het koetshuis, is een latere toevoeging die hier buiten beschouwing blijft.

Het stalgebouw bestaat uit een middendeel, het eigenlijke stalgedeelte, met ongeveer vierkante eindpaviljoens aan de noord- en aan de zuidzijde. Zij zijn gelijktijdig gebouwd; aan de achterzijde bleek dit uit verband in het metselwerk.

Aan de oostzijde heeft het gebouw geen dakgoten; hetzelfde geldt voor het noordpaviljoen aan de noord- en voor het zuidpaviljoen aan de zuidzijde. Aan de andere zijden zijn die bouwdelen wel van dakgoten voorzien. De daklijsten (vlak onder de dakgoten, waarmee zij visueel één geheel uitmaken) zijn van baksteen en gepleisterd en gewit; alleen op de hoeken van het vooruitspringende gedeelte van het stalgebouw aan de voorzijde en wellicht ook op de hoeken van de paviljoens komt natuursteen voor. Daar waar dakgoten zijn, zijn de geprofileerde voorzijden daarvan van hout. Aan de oostzijde van het middendeel is de bovenste lijst van de daklijst van baksteen van liefst 9 cm dikte. Overigens is baksteen gebruikt van een formaat ($25^3 - 26^3 \times 11^5 - 12^6 \times 4^8 - 5$ cm, 10 lagen = $58\frac{1}{2} - 62$ cm) dat ook aan het kasteel zelf is aangetroffen (zie Bulletin no. 16, blz 7).

Terwijl bij de souterrain-vensters van het kasteel zelf niet geheel duidelijk was of de bakstenen middenstijlen oorspronkelijk zijn (zie Bulletin no. 14, blz 7), is dat bij de soortgelijke souterrain-vensters in de oostgevel van het noordelijke paviljoen duidelijk niet het geval. Deze middenstijlen zijn van een kleinere baksteen gemetseld (wat bij het kasteel zelf overigens ook het geval is), terwijl ter plaatse van die stijlen in elk van de doorlopende horizontale staven van het ijzeren tralie-

Invoeropening van de stortkoker op zolder
tijdens de restauratie;
de vloerplanken zijn verwijderd.

werk een gat bleek te zitten van de oorspronkelijke middenspijl (op dezelfde onderlinge afstanden als de andere spijlen).

In de buitenmuren van het noordelijke paviljoen is een ring-verankering aangetroffen, juist ter hoogte van de bovenkant van de bovenste vensterkozijnen. Het zijn ijzeren staven met een doorsnede van 2 x 2 cm, die bij de hoeken van het gebouw met ogen grijpen om verticale staven van 2½ x 2½ cm en ruim 1.60 m lengte. Voor de staven zit metselwerk van een halve steen, bij de hoeken echter van een hele steen; de staven lopen dus enigszins gebogen. De verticale staven zijn grotendeels vrijgehakt geweest op de n.w.-, de n.o.- en de z.o.-hoeken van het paviljoen. In de oostmuur zijn ook een aantal balkkoppen (van een enkelvoudige balklaag) vrijgehakt. Net als bij het kasteel zelf bleken zij met berkenschors te zijn omgeven (zie Bulletin no. 16, blz 9), kennelijk met de bedoeling ze tegen vocht te beschermen.

De zoldervloer van het middendeel van het stalgebouw is een enkelvoudige balklaag. De balkkoppen daarvan zijn niet omwikkeld (geweest) met berkenschors. Aan de oostzijde bevinden zich op regelmatige afstand (om de twee balken), openingen van dubbele balkbreedte, zogenaamde ravelingen [spreek uit: ravéélingen, red.], die blijkbaar dienden voor het storten van voer voor de paarden. In de westmuur bevindt zich (zuidelijk naast de zuidelijke van de twee smalle toegangsdeuren) een houten stortkoker, half in de muur, half naar binnen uitstekend. In de huidige theeschenkerij is die koker duidelijk te zien.

De kapconstructies zijn van grenen. Dat is dus een verschil met het kasteel zelf, dat eiken kapconstructies heeft. Het middendeel heeft twintig kapspanten. Na het verwijderen van de dakbedekking bleken de benen van de kapspanten aan de westzijde voorzien te zijn van grote gesneden telmerken in de vorm van Romeinse cijfers (9 = VIII, 14 = XIII), van I t/m XXI, waarbij XVII ontbreekt. De merken staan bij de verbindingen met de gordingen, zowel op de benen als op de gordingen. De spantjucken ter weerszijden van de middelste dakkapel zijn naderhand versterkt door de balken ervan te verdubbelen; op deze versterkte spanten rust het klokketorentje, dat dus niet oorspronkelijk is en inderdaad op oude afbeeldingen ontbreekt.

De voet van het westelijke dakvlak van het
middendeel tijdens de restauratie.
Op de gording is een van de telmerken zichtbaar.

De dakkapellen hebben een middenstijl met aan weerszijden een raam of een luik. De dakkapel aan de oostzijde van het noordelijke paviljoen is het meest compleet bewaard gebleven. De linker opening daarvan wordt gesloten door een luik met eenvoudige gehengen. Of het luik oorspronkelijk is, is niet zeker; de duimen waarin de gehengen draaien zijn het naar alle waarschijnlijkheid wèl. In de rechter opening zit een niet oorspronkelijk glasraam, dat draait aan gehengen aan de middenstijl. Aan weerszijden waren door de verf heen de moeten zichtbaar van de bevestiging van acht bindroeden, waaruit blijkt dat hier oorspronkelijk een glas-in-loodraam is geweest. Ook de dakkapel aan de westzijde, én de meest noordelijke aan de oostzijde van het middendeel én de dakkapel aan de westzijde van het zuidelijke paviljoen bleken bij nadere beschouwing oorspronkelijk één vast glas-in-loodraam en één draaibaar luik te hebben gehad. Aan verscheidene andere dakkapellen was zoveel gewijzigd, dat hiervoor niet dezelfde conclusie getrokken kon worden. De dakkapellen vertonen dus sterke overeenkomst met de dakkapellen van het kasteel zelf (zie Bulletin no. 15, blz.10).

Op één van de bakstenen van de schoorsteen op het noordelijke paviljoen heeft drs. L.H.M. Olde Meierink [cultuur - historicus te Utrecht] een ingekrast jaartal ontdekt, waarvan het laatste cijfer niet duidelijk leesbaar meer was: 1682 of 1687. Gezien de bouwtijd zal het eerste jaartal het juiste zijn. Op de zandstenen onderdelen van de schoorsteen waren geen windrichtingen of cijfers zichtbaar zoals bij de schoorstenen op het kasteel zelf (zie Bulletin no. 16, blz.10).

Als losse vondst moet een houten gootondersteuning van de westzijde van het middendeel van het stalgebouw worden genoemd, van 48 cm lengte, met een geheel verrot einde. De doorsnede is ongeveer $13\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ cm, met

- afschuiningen,
- glassponningen,
- moeten van bindroeden,
- aan drie zijden grijsgroen beschilderd en,
- aan de vierde zijde (nl. tussen de glassponningen) vuilwit,
- terwijl aan het gave einde een korte pen zit, voor een houtverbinding.

Zolder van het middendeel met een van de
dakkapellen (aan de westzijde)
tijdens de restauratie.

Het moet de middenstijl zijn geweest van één van de oorspronkelijke kruiskozijsen (boven het kalf) van de tweede verdieping van het kasteel zelf (zie Bulletin no. 15, blz. 4-10 en no. 16, blz.4-5). Ook de ondiepe schuine inkeping voor de loodslabbe aan de onderzijde van de glas-in-loodpanelen, die het kalf afdekte, is aanwezig; deze bestaat echter niet uit twee gedeelten (voor elk glaspaneel één), maar loopt over de gehele breedte van de stijl door.

Aan de binnenzijde is een ongeverfde strook van 2 cm breedte aanwezig, waar een opgespijkerde lat met bolprofieltjes aangebracht moet zijn geweest, waarlangs de ramen van de onderste kozijnopeningen naar boven konden schuiven. Voor een houten lat is dat wel erg smal; zou dat dan misschien een ijzeren staaf zijn geweest?

Deze nagekomen vondst van de bijzondere kruiskozijsen van het kasteel zelf was een grote verrassing.

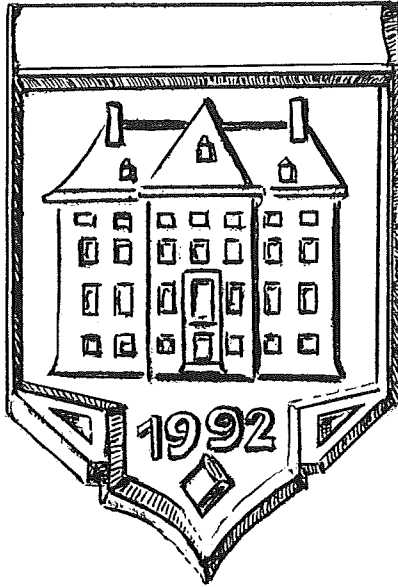
De vele overeenkomsten tussen stalgebouw en kasteel wijzen erop, dat dezelfde bouwers erbij betrokken zijn geweest.

G. Berends

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

- * De foto's zijn afkomstig van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg; de overzichtsfoto van het stalgebouw is gemaakt door A.J. van der Wal op 20-2-1989 en de andere drie door G.J. Dukker op 18-12-1991.
- * Dit is de laatste bijdrage van de heer G. Berends in het Bulletin. Hij meldde de redactie dat hij nu is uitgeschreven over Kasteel Amerongen en nieuw onderzoek zal hij er niet meer gaan doen. "...De bezoeken aan het kasteel en het schrijven erover heeft mij veel voldoening gegeven!"

TROTSEERLOOD

Een trotseerloodje is een lapje lood dat de loodgieter aanbrengt over nagels waarmee loodwerk is bevestigd, teneinde inwatering tegen te gaan. Het draagt gewoonlijk zijn monogram of naam en de afbeelding van een stuk gereedschap (pomp, hamer e.d.).

* *
*

Het hierboven afgebeelde trotseerloodje is aangebracht op het loodwerk van het Stalgebouw en op het loodwerk van het Noorder- en Zuiderpaviljoen, ten tijde van de Restauratie van Kasteel Amerongen.
Anno 1992.

HET KLEINE WONEN

schaalmodellen van Nederlandse kastelen en paleizen

Wie kent niet de fascinatie die uitgaat van een schaalmodel van een bekend gebouw? En wie kan de mogelijkheid om een bouwwerk van alle kanten, dus ook van bovenaf, te bekijken en goed uitgewerkte details en fraai toegepaste materialen te bewonderen, weerstaan?

Tussen 8 juli en 31 oktober toont Kasteel Amerongen een bonte verzameling kastelen en paleizen in miniatuur. Te zien zijn beroemde koninklijke paleizen als Het Loo en Soestdijk en bekende kastelen als De Haar, Middachten en Duivenvoorde, maar ook van minder bekende adellijke huizen zijn uitstekende schaalmodellen te bewonderen.

Al deze maquettes zijn voornamelijk afkomstig uit particuliere collecties en ze werden vanuit vele hoeken bijeengebracht. Men komt hier zowel oude exemplaren tegen, die als model voor een nog te bouwen constructie dienden, als maquettes die naar een bestaand voorbeeld werden vervaardigd.

De gebouwen in miniatuur, staan opgesteld in de nog volledig ingerichte, sfeervolle, stijkkamers van Kasteel Amerongen.

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur,
zaterdag, zon- en feestdagen 13.00-17.00 uur.
's Maandags gesloten.

Kasteel Amerongen

HERINNERINGEN VAN EEN HUISARTS

Dit is deel twee van het verhaal van Dr. Herman Waller, over zijn ervaringen met de op Kasteel Amerongen verblijvende keizer Wilhelm, gedateerd 18 oktober 1920.

"Den 2en December, toen M. naar Bronovo was en ik een overdrukken dag achter den rug had werd ik plotseling om 7 uur na den maaltijd en met nog veel werk te doen, opgebeld door Carlos Bentinck met de boodschap te komen eten op aanwijzing van den Keizer.

Het was mij niet mogelijk, wat ik hem, Carlos trachtte duidelijk te maken, maar wat klaarblijkelijk zijn begrip te boven ging. Ik ging dus niet, wat mij toch waarschijnlijk kwalijk is genomen, alhoewel nooit gezegd. Hoe het zij, mijn hulp werd verder niet ingeroepen en ik werd eigenlijk een beetje aan het lijntje gehouden.

Wat er toen gebeurd is weet ik natuurlijk niet, wel kwam Prof. Lang in die dagen en misschien ook nog wel andere internisten, Hijmans v.d. Berg? Er werd althans op een avond zeer zenuwachtig om zijn adres gevraagd, wat ik niet wist, daar deze geleerde pas zeer kort in Utrecht was in de plaats van prof. Talma en ik niet met hem in aanraking was geweest.

Niet lang daarna deed Förster de tweede lijfarts zijn intrede, welke ik met vele dingen heb geholpen, maar die steeds minder behoorlijk optrad en op alle rare uren allerlei dingen uit de apotheek noodig had, tenslotte zich ook met patienten in het dorp bemoeide en deswege ook onaangenaamheden kreeg met den Utrechtsen Kinderarts Carsten. Gelukkig verdween hij op een goeden dag, opgevolgd door Géronne, een zeer net mensch, die maar heel kort bleef om tenslotte door den vriendelijken maar onbetekenenden Haekner te worden opgevolgd.

Ik heb nooit anders dan pharmaceutische hulp verleend, wel eervol, maar werd toch steeds gevraagd mij bij absentie van de lijfartsen gereed te houden voor mogelijke plotselinge hulp.

Een paar malen ontmoette ik Wilhelm nog eens in de tuin, waarop hij vriendelijk groette en een paar woorden sprak en een hand gaf.

Den laatsten maal dat ik hem zag, maakte hij een tragischen onvergetelijken indruk. Ik kwam hem den dag voor

zijn vertrek tegen, onverwacht op den trap, waar hij bij het omgaan van een hoek hevig schrok bij deze onverwachte ontmoeting. Een heel eind achteruit sprong en met een gebaar van ontzetting naar zijn hoofd greep. Hij maakte den indruk van (haast) waanzinnigen angst, maar herstelde zich snel en gaf mij lachend een hand. Hij was vergezeld van twee knechts en had een prachtig lichtblauwe uniform aan, was reeds gekleed voor het afscheidsdiner bij zijn vertrek naar Doorn, tevens verlovingsfeest van de jonge gravin. Die indruk van angst en misère, nu met zijn grijzen baard zal ik niet vergeten.

Later, in Valkenburg, zag ik 'Adam in ballingschap', waar Jan Musch de krankzinnige Adam voorstelde, dat was dezelfde gezichtsuitdrukking.

Dat er neurose bestond, althans neurotischen aanleg, was duidelijk uit de zeldzame uitlatingen van zijn lijfartsen.

Er is natuurlijk nog veel van zijn verblijf in Amerongen te vertellen, maar het meeste vindt men in de nieuwsbladen. Bekend is zijn liefhebberij van boomzagen. Denneboomen armdik werden door hem gezaagd in eindjes van circa een voet lengte. Van deze blokjes lagen er langzamerhand op verschillende plaatsen in het park groote stapels. Hij werd bij dat werk met een 2 mans zaag geholpen. Soms door een arbeider, veelal ook door den Burgemeester van Amerongen, Van Weede, of zijn lijfarts. Om de zooveel blokjes, ik geloof 500, werd een platte schijf gezaagd, waarop met potlood WII, de datum en het nummer. Die blokjes werden met een soort plechtigheid uitgereikt aan begunstigden, notaris, predikant, burgemeester vele tuinlui enz. (Ik heb daar nooit bijgehoord!). In vele huisjes, o.a. bij den barbier, zag men ze aan den wand, evenals zijn beeltenis te paard of te voet, altijd in uniform. Ook bij Van Weede grote portretten van hem en van den Kroonprins.

Een vraag is of men zijn komst te Amerongen vooruit heeft geweten. Sommigen, vooral de wethouder G.P.J. Versteegh, beweerden met stelligheid dat dit wel het geval was. Hij heeft dagen voordat iemand iets wist wel met grote stelligheid zijn komst aangekondigd. Mij is opgevallen dat men op het kasteel met zoo groten nadruk afficheerde dat de komst geheel onverwacht was.

De perfecte inrichting van het kasteel kort voor de komst geforceerd, nog verbeterd door het aanbrengen van een elektrische verlichting - (in deze nooddagen geen kleinigheid) - gaf ook sommigen stof tot overpeinzen.

Het contrast bij zijn komst tusschen de burgerij, die aan alles gebrek had en de ruime wijze waarop alles op het kasteel werd aangevoerd was groot en schrijnend. Dit geldt voor vleesch, meel, boter, brandstoffen, benzine, alle dingen die niet of nagenoeg niet meer te krijgen waren.

Bij zijn vertrek uit Amerongen wilde hij de gemeente een ziekenhuis aanbieden, wat ook is geschied. Echter is door het beleid van Van Weede dat hospitaal aangeboden aan de Johanniterorde, die dat aanbod hebben moeten slikken. De kwestie was namelijk dat wel een ziekenhuis werd aangeboden, maar niet het onderhoud daarvan. Het ziekenhuis was een houten oorlogsbarak voor het doel wat veranderd. Over de inrichting en bediening heb ik veel met de Johanniters en speciaal met den Wethouder den heer Roëll gecorrespondeerd. De onkostenbegroting viel hen schromelijk tegen, terwijl zoo'n klein ziekenhuis niet goed bestaanbaar is. Op mijn aanraden zouden zij het maar beginnen als een gebouw voor wijkverpleging.

Ik heb dit niet opgeschreven omdat ik dit de belangrijkste gebeurtenis tijdens mijn verblijf in Amerongen vind, maar wel omdat het als rakende aan een groot wereldgebeuren zoo velen belang inboezemt en opdat later niet vergeten zal zijn hóe dit mij ook raakte."

(w.g.) HW.

DE TREND-SETTER

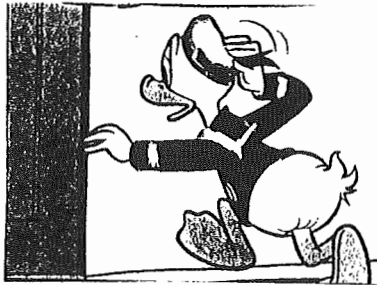
Niet alleen een asielzoeker was hij, onbewust blijkt hij ook de mode van toen te hebben beïnvloed. We hebben het over ex-keizer Wilhelm II die, toen hij drie jaar geworden was in 1862, een matrozenpak ten geschenke kreeg van zijn Engelse grootmoeder, Queen Victoria.

Het bleek een schot in de roos te zijn in de wereld van de mode. Voor speciale gelegenheden werden vooral kinderen in een matrozenpakje of, voor de meisjes het matrozenjurkje, gekleed. En bij ons zelf, bladerend in onze oude fotoalbums, komen we die kleding ook nogal eens tegen.

Het lijkt erop dat kinderen uit de kringen van koninklijke huizen juist bij voorkeur in zo'n pakje werden gestoken, als de fotograaf klaar stond om een familieportret te maken. De boeken en tijdschriften, verhalend over adellijke en koninklijke families, geven daar met hun foto-illustraties een keur van voorbeelden van, zoals bijvoorbeeld de kinderen van tsaar Nicolaas I, allemaal keurig in hetzelfde pak. In Frankrijk, bij het 40-jarig regeringsjubileum van prins Rainier III, zien we zijn kleinzoon in een matrozenpakje. Voor de Wiener Sängerknaben blijkt het hun officiële tenue te zijn tijdens hun optredens en onlangs nog, drukte een Nederlandse krant een foto af van de Belgische koning Leopold met zijn zoontjes: op elke arm een in matrozenpak getooide Boudewijn en Albert.

En wat denkt U van de onvolprezen Donald Duck!? Deze rakker is de heksesluis in onze mode-reeks.

H.F. Rotgans-van Blerkom

uitnodigingDONATEURSMIDDAGuitnodiging

Op zaterdag 7 oktober a.s. zal het bestuur van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen graag weer de donateurs ontvangen tijdens de jaarlijkse bijeenkomst.

De middag begint in het Koetshuis van Kasteel Amerongen om 13.30 uur met een aangekleed kopje koffie/thee en een woord van welkom door de voorzitter, de heer W.A. van Ommeren. Daarna is er - naar keuze - het volgende programma:

- de tentoonstelling "Het kleine wonen", die door het gehele Huis van onder tot boven opgesteld staat, kan bekeken worden, waarbij enige uitleg van de conservatoren Marieke Knuyt en André van der Goes aanvullende informatie zal zijn, naast de al aanwezige tekst. En als we geluk hebben dan zal de heer P. van der Hoek, de maquettebouwer die o.a. Kasteel Amerongen voor zijn rekening heeft genomen, zelf ook aanwezig zijn.
- de videofilm "Levende rivieren" wordt vertoond. De film is gemaakt in opdracht van het Wereld Natuurfonds.
- Over hetzelfde onderwerp gaat de dia-presentatie "Noordoever-NederRijn, een in opdracht van de provincie Utrecht gemaakte serie.
- de wandeling door de uiterwaarden van de NederRijn, in het gebied dat 'Bovenpolder' wordt genoemd. Dit jaar zal de wandeling wel gelopen kunnen worden, samen met de heer Gerard Litjens, deskundig op het gebied van planten en bomen.

Het jaargetijde vraagt om schoeisel dat bestand is tegen (soms erg) natte graslanden. Hier en daar zal er ook wel eens een hek of een afrastering 'genomen' moeten worden: houdt U daar met Uw kleding rekening mee. De wandeling duurt ongeveer 1½ uur.

- aan het eind van de middag verzamelen we weer in het Koetshuis voor een afsluitend drankje.

Nú is het buiten 33^oC - dán mag het ietsje minder zijn: we hopen op een mooie herfstwandeling.

DE HEERLIJKHEID AMERONGEN IN DE 17de EN 18de EEUW

Deel 4: Misdaad en straf; Zeden-en vermogensdelicten.

Inleiding

Om het algemene beeld niet te verliezen herhaal ik nog maar even dat er over de hele periode van 1662 tot 1794 in Amerongen, voor zover bewaard gebleven, 286 processen zijn gevoerd waarin in totaal 489 verdachten terecht stonden die in de volgende categoriën te verdelen zijn: -----

	aantal verdachten	%
Gewelddelicten	323	66 %
Zedendelicten	1	0.2%
Vermogensdelicten	35	7.2%
delicten tegen de Overheid en Openbare Orde	79	16.6%
Delict Onbekend	49	10 %
	489	100%

II Zedendelicten.

Dat er in deze hele periode in Amerongen maar één zedenmisdrif werd vervolgd lag o.a. aan het feit dat in de Amerongse dorpsgemeenschap iedereen alles van elkaar wist en de sociale controle, zeker op het gebied van de zeden, zeer groot was. Uiteraard waakte de kerkeraad streng over de goede zeden van de dorpsbewoners, en werden onzedelijke vreemdelingen direct door de drost gemaand de Heerlijkheid onmiddellijk te verlaten. Alleen als het niet anders kon, als het feit te ernstig en vooral te zeer 'publiek bekend' was werd tot vervolging overgegaan.

In 1780 gebeurde dit omdat het toen een publiek bekend feit was geworden dat Jannigje (Jans) Woudenberg haar kind met overspel verkregen had (haar echtgenoot was afwezig en kon dus nooit de verwekker zijn). Dat moest gestraft worden, dus werden de bewijzen verzameld: Zo vermeld het 'politie-boek' dat op 3 april 1780 de dorpsvroedvrouw Jannigje van Altena voor het gerecht geroepen was '... en is haar gevraagd of Jannigje Woudenberg, Huisvrouw van den Absente E: Nonnemaker, sig had gereclareerd, (ten tijde doen gem: Vroedvrouw haar soude adsisteren) wie

Vader was van het kind ... en seide gem: Vroedvrouw, dat sij hadde genoemd seekere knegt woonende bij Bart Bos, genaamd Arie Verschuil'. Een week later werd Arie onder-
vraagd, maar die ontkende en wilde dit ook zo onder eede verklaren.¹⁾

Hoewel de drost dus al begin april het onderzoek kon afsluiten werd Jannigje pas op 4 september voor het gerecht gedaagd. Die dag werd zij, conform de eis, veroordeeld tot f.100,- boete én 14 dagen op water en brood 'buiten acces' (zonder bezoek).²⁾

Het proces werd ruim vijf maanden na de geboorte gehouden zodat het kind niet meer alleen van moedermelk afhankelijk was en het twee weken zonder de moeder kon stellen. Dit was in die tijd niet ongewoon: zo werden zwangere en zogende vrouwen niet direkt aan lijfstraffen onderworpen, maar werd gewacht totdat dit zonder gevaar voor het kind kon gebeuren.

Dat Arie Verschuil niet vervolgd werd kwam omdat de verklaring van Jannigje onvoldoende bewijs was en de drost geen andere bewijzen tegen hem had kunnen/willen vinden.

III Vermogensdelicten.

Deze zijn te verdelen in zware en lichte vermogensdelicten.

III.1 Lichte vermogensdelicten.

De lichte vermogensmisdrijven zijn zeer gevarieerd. In Amerongen stond men voor de volgende feiten terecht:

- het stiekum 's nachts op andermans grond laten weiden van een paard
- het meenemen van een bijenzwerm
- groente stelen uit een veld
- het zonder toestemming uitoefenen van het barbiersvak (was het monopolie van de dorpschirurgijn!) of chirurgijnsvak
- en stropen.

Voor dit laatste kon je al beboet worden wanneer je met een 'roer' (geweer) in het veld gesignaleerd werd.

1 OAGA inv.nr. 3 fol:123

2 RAU Dorp inv.nr.121 1780

Tenslotte was er ook een typisch Heerlijkheids delict; de vervolging door de drost van een Amerongse bakker omdat deze twee zakken koren buiten de Heerlijkheid had laten malen en niet door de Amerongse windmolen.

Gezicht op Amerongen met kerk en molen
(uit: 'Nederland voor honderd jaar, Gedenkboek Nillmij')

- Deze gebeurtenis vond in 1699 plaats toen de weduwe Margaretha Turnor nog leefde. Omdat dit een overtreding was van het heerlijke recht dat alle koren van de Heerlijkheid in de molen van de Heer gemalen moest worden staat nadrukkelijk in de rol dat de drost namens de Vrijvrouwe optrad. Op hun verzoek werd bakker Steven de Leeuw in het vonnis nogmaals met klem gemaakt voortaan zijn koren door de Amerongse molen te laten malen. Verder mocht hij de twee verbeurde zakken meel meenemen tegen betaling van de waarde en kreeg de molenaar de instructie om twee maal per week het koren van het raadhuis te halen en deze zo snel mogelijk, (bij goede wind 24 uur later) gemalen terug te brengen.³⁾

Hier werd niet alleen de overtreder terecht gewezen maar ook "degene die hem ertoe had aangezet", de

molenaar die zijn werk niet goed deed. In bijna alle gevallen gaat het bij deze lichte delicten om inwoners van Amerongen en variëren de straffen van boetes tot enkele dagen 'op water en brood'.

III.2 Zware vermogensmisdrijven.

Vervolgd werden 9 diefstallen en één geval van oplichting.

- Dit laatste werd gedaan door twee Hollanders die in 1699 te Veenendaal een koperen ketting als een gouden wisten te verpanden. Op de terugweg werden zij in Amerongen gearresteerd en voor het gerecht gebracht. Dat veroordeelde hen in een onmiddellijk ingaande verbanning uit de Heerlijkheid Amerongen en confisceerde alles wat zij bij zich hadden ten behoeve van de drossaard. ⁴⁾

De meeste dieven die voor het gerecht kwamen hadden kleding en/of linnengoed gestolen. ⁵⁾ [In één zaak was de waarde van het gestolen goed hoger omdat het hemd zilveren knopen bevatte, die in Amersfoort genoeg opbrachten om de dader van nieuwe kleding te voorzien. ⁵⁾]

In de gehele periode van 1662 tot 1794 werd maar één dief vervolgd die echt waardevolle zaken als sieraden en geld gestolen had. Het was ook de enige zaak met braak én de enige die niet in de Heerlijkheid Amerongen had plaats gevonden.

- De dader was een 17-jarige knecht, Jan Perkie genaamd, die in 1787 de kajuit van het schip van zijn baas openbrak en een aantal sieraden, neteldoeken en geld stal. Daar de schuit op dat moment aan de Heul in Schalkwijk lag, begroef Jan de buit onderaan de Lekdijk, deels op Schalkwijks en deels op Amerongs gebied. Omdat hij '... sig hierdoor heeft schuldig gemaakt aan een gequalificeerde Diefstal van aan hem toevertrouwde goederen, met openbrecken van een slot ver[ge]seld ...' veroordeelde het gerecht hem tot een lijfstraf (geseling), naast de levenslange verbanning uit de Heerlijkheid Amerongen. ⁶⁾

4 RAU Dorp inv.nr.120 1699

5 RAU Dorp inv.nr.121 1793

6 RAU Dorp inv.nr.121 1787

Van vijf andere dieven werd het vonnis eveneens in de rol genoteerd. Voor drie van hen was dat verbanning uit de Heerlijkheid Amerongen en één kreeg 40 dagen op water en brood.⁷⁾ [Dat was Dirck Jans Vereem die in 1662 een bed van een rijdende wagen gestolen had. Het gerecht besloot hier 'gratie voor rigeur' (rigueur, Fra. = gestrengheid; hardheid (red.) toe te passen en kwam zo tot met milde vonnis.⁷⁾] Voor zover bekend waren het allemaal gelegenheidsdieven die (wat het gerecht betrof) niet eerder voor 'dieverijen' veroordeeld waren geweest. Een van hen werd vrijgelaten omdat hij bleef ontkennen.

- Dat was wegens diefstal van linnengoed van het bleekveld in 1786, waar Antonie van Mourik van werd verdacht. Deze werd door Zuylestein "uitgeleverd" aan Amerongen en daar in voorlopige hechtenis genomen. Maar bij elke ondervraging ontkende Antonie de diefstal gepleegd te hebben, zelfs toen hij met zijn vrouw werd geconfronteerd. Daarop werd hij op verzoek van de drost 'enige tijd in stricter boeien gesloten' en na 12 dagen opnieuw verhoord, maar hij bleef ontkennen. Na advies van rechtsgeleerden stemde de drossaard ermee in dat Antonie, na in totaal drie weken vast te hebben gezeten, werd vrijgelaten onder de belofte zich te allen tijde weer in hechtenis te begeben.⁸⁾

In deze zaak (volgens de zgn. extra-ordinaire procedure) kon hij niet zonder bekentenis veroordeeld worden omdat er verder geen "harde" bewijzen tegen hem waren. Juist in zo'n proces waarin de verdachte blijft ontkennen zou je een verzoek tot een 'scherper examen' (tortuur) verwachten. Dat dit niet is gebeurd komt waarschijnlijk door de hoge kosten die dit met zich mee zou brengen, want daarvoor moest men de zeer dure 'scherprechter' (beul) van Utrecht inhuren.

Onder de vervolgdgen wegens zware vermogensmisdrijven bevond zich geen enkele geboren en getogen Ameronger. Het

7 RAU Dorp inv.nr.120 1662

8 RAU Dorp inv.nr.121 1786

waren mensen die buiten de Heerlijkheid woonden of vreemdelingen die van het ene baantje naar het andere trokken. Voor zo'n kleine gesloten gemeenschap als de Heerlijkheid Amerongen is het ontbreken van inwoners die vervolgd worden wegens zware vermogens-misdrijven niet ongewoon. Dorpsbewoners stelen niet makkelijk van elkaar en mocht het eens gebeuren dan hadden zij heel wat meer kans op een schikking dan "niet-Amerongers". En dorpelingen die buiten de Heerlijkheid op het dievenpad gingen werden, indien gepakt, door de plaatselijke schout vervolgd en kwamen dus niet voor het Amerongse gerecht. Maar dat verklaart nog niet het zeer geringe aantal diefstallen dat in de criminele rol voorkomt terwijl de Utrechtse Staten het juis nodig achtte allerlei maatregelen te nemen '... tot weringe van de diefstallen en geweldensarijen ten platten landen ...'.⁹⁾ Ook hier geldt dat alleen die daders in de rol staan die gepakt waren of die met naam en toenaam bekend waren, zodat ze vervolgd konden worden. Gezien de zeer geringe politiesterkte en de lage bevolkingsdichtheid op het platteland was de pakkans voor de "beroeps" inbreker en dief vrij klein.

Zonder ooggetuigen en zonder dat de gestolen goederen als zodanig herkend werden had een dief helemaal niets te duchten. Bovendien werd opsporing bemoeilijkt door het grote aantal rechtsgebieden en het gebrek aan identificatie middelen. Nog in de 20ste eeuw vormt de identificatie van gestolen voorwerpen een probleem en ze worden zelfs op de televisie getoond om de eigenaars op te sporen. In de Republiek werden lijsten rondgestuurd met beschrijvingen die varieerden van heel algemeen (zilveren borstrokknopen of gouden krammen van boeken), wat gedetailleerder (zilveren vrouwschoenen-gespen, ovaal rond in 't midden uitgevoegd) tot traceerbaar (zilveren beugeltas, gemerkt: H:V:B).¹⁰⁾ [Al deze voorwerpen komen voor in de lijst van gestolen goederen, als bijlage bij een opsporingsverzoek uit Neder Betuwe naar de daders van een inbraak met mishandeling in 1794.¹⁰⁾].

9 OAGA inv.nr. 2 fol:99 (1725)

10 RAU Dorp inv.nr.123 1794

Maar wanneer het ging om vermoedelijk gestolen zaken van grote waarde, zoals "gevonden" vee of paarden, deed men wel alle moeite de eigenaar te vinden, tot het plaatsen van advertenties in kranten toe.

Tenslotte knapten de burgers in die tijd nog vaak zelf hun zaken op door eigen rechter te spelen.

- In 1791 werden drie hemden van Johannis van Ree gestolen. Die verdacht direct de 'jonge jood', die kort tevoren een overnachtingsplaats had gevraagd. Een speurtocht leverde niets op, maar de volgende dag toen hij in Veenendaal was om een zeis te kopen controleerde Johannis alle herbergen. In een ervan vond hij de bewuste man, die hem de hemden teruggaf. Een week later verklaarde hij dit tegenover het gerecht. Dat wist de naam van de dader te achterhalen, want binnen twee weken moest (de afwezige) David Abraham voorkomen op beschuldiging van die diefstal. Maar hij is nooit komen opdagen.¹¹⁾

* *
*

Deel 5: Misdad en straf; Gewelddelicten.

I Inleiding

Over de hele periode van 1662 tot 1794 zijn er in Amerongen, voor zover bewaard gebleven, 286 processen gevoerd waarin in totaal 489 verdachten terecht stonden. Bijna 2/3 van hen werd beschuldigd van een gewelddelict. Hierin maken we onderscheid tussen de levens- en de lijfsdelicten. Levensdelicten variëren van dood door schuld tot moord met voorbedachte rade, misdrijven die de dood tot gevolg hadden. Hiervoor stonden 8 verdachten terecht. Lijfsdelicten zijn bedreiging, mishandeling en verwonding. Hiervan werden 315 personen, waaronder 43 vrouwen, verdacht.

II Delicten tegen het lijf.

Zowat alle gedaagden (313 personen) waren betrokken bij vechtpartijen. Niet zo verwonderlijk in een tijd waar-

in de emoties hoog opliepen en iedere man wel een mes op zak had. Ook het frequente kroegbezoek droeg ertoe bij.¹⁾ In de meeste gevechten speelde namelijk alcohol een rol. Ze vonden dan ook vaak plaats in en rond de vele Amerongse herbergen en 'tapperijen', waar niet alleen het bier maar ook de wijn rijkelijk vloeyde.

- Zo vertelde verdachte Steven de Leeuw in 1694 dat hij in de herberg '...sittende bij een goed geselschap over seeckeren wijncoop' was lastig gevallen door Roeloff Reijers en die zich als een beest aanstelde. Hoewel Roeloff door de waard buiten de deur was gezet kwam hij terug, schold het gezelschap uit en smeet een tinnen kan naar Steven waarna het gevecht, tot Stevens leedwezen, plaats vond. Hoewel Roeloff een procureur in dienst had genomen verloor hij de zaak en werd veroordeeld in de geëiste f50,- boete plus de proceskosten.²⁾

Ter verdediging werd ook door de verdachten nogal eens aangevoerd dat men toen dronken was en zich niets meer herinnerde. Daarnaast kwam het wel eens tot vechtpartijen op de dijk tijdens de terugreis vanuit Wijck bij Duurstede of Rheenen.

- Dat overkwam de oude Gijsbert Aelbertsen en zijn schoondochter Hillighje Reijers op de avond van 26 december 1689 op de terugweg van Wijck. Daar hadden ze Jacob Thijmanssen ontmoet die gevraagd had met hen mee terug te mogen lopen. Maar omdat hij was blijven hangen in Wijck, vertrokken ze zonder hem. Halverwege Amerongen haalde Jacob hen in en vroeg Gijsbert woevend: 'Jou schelm, waerom laet ghij mij niet mede', waarbij hij Gijsbert heen en weer schudde. Toen Hillighje haar schoonvader te hulp kwam duwde Jacob haar van de dijk en probeerde de oude man te steken met zijn mes. Die wist hem van zich af te houden totdat hij werd ontzet door twee tegemoet gekomen soldaten. Daarop bood Jacob aan alles te vergeten en het te gaan afdrinken, maar ze waren nog niet op weg of hij trok zijn mes weer en maakte Hillighje en Gijsbert tot in het dorp nog bang. Tijdens het lange proces, dat pas drie maanden later begon, beriep Jacob

1 Vanhemelryck, Misdadigers, p.139-141

2 RAU Dorp inv.nr.120 1694

zich op het feit dat hij hiervoor al door de schout van Wijck (bij Duurstede) was beboet. Pas na anderhalf jaar en geadviseerd door rechtsgeleerden besloot het gerecht van Amerongen om die reden van verdere rechtsvervolging af te zien.³⁾

Verder waren er de burenen- en familieruzies.

Zowat alle vechtpartijen begonnen met een scheldtirade, daarna werd de zaak verder met de vuist of met een wapen beslist. Behalve messen werd er gebruik gemaakt van glazen, kannen, stokken, stenen en een enkele keer zelfs een 'roer' (geweer).

Vechtersbazen werden in die periode altijd vervolgd volgens de ordonnantie 'op de vegtelingen' van de Staten van Utrecht uit de jaren 1642 en 1644.⁴⁾ Daarin stonden de volgende boetes:

f 25,- voor vechten en slaan met de vuisten

f100,- voor mestrekken tegen iemand

f100,- voor met iets naar iemand gooien

f150,- voor bloedend verwonden van iemand

Dubbele boete wanneer zoiets gebeurd:

1 uur na zonsondergang + 's nachts of

in bijzijn van magistraat of gerecht

Boete niet kunnen betalen: op schavot met voorwerp

boven 't hoofd of wat rechter beslist.

Bij recidive: dubbele boete, direct te betalen,

anders lijfstraf of wat rechter beslist.

De enige afwijking van de ordonnantie was dat in Amerongen de boetes niet verdubbeld werden wanneer iemand al eens eerder voor een vechtpartij veroordeeld was geweest, noch werd dat door de drost geëist.

De normale gang van zaken was dat de drossaard alle deelnemers van een vechtpartij, waarvan niet duidelijk was dat zij zich alleen verdedigd hadden, tesamen voor het gerecht daagde. Zelfverdediging was ook toen niet strafbaar, maar wel lastig te bewijzen bij een gevecht. In de meeste processen proberen de gedaagden dan ook aan te tonen dat de ander begonnen was en hen had 'geaggresseerd', zodat alleen die ander in de eis veroordeeld zou worden.

3 RAU Dorp inv.nrs.120 + 122 1690-1691

4 Water, Groot placaatboek ... der staten s'Lands van Utrecht, I p.729

In deze processen was de eis van de drossaard immers gericht tegen de gedaagde(n) '... gesamenlijck ende ijderint bijzonder mits d'een voldoende d'ander gevrijd sij'.⁵⁾ Hij eiste dus per proces één vechtboete (bijvoorbeeld f 100,- wanneer iemand ook een mes had getrokken), waarvoor hij alle verdachten hoofdelijk aansprakelijk hield. Daarbij was hij niet geïnteresseerd in van wie hij het bedrag zou krijgen.

Wanneer minderjarigen (tot 25 jaar) of echtgenotes verdacht werden, werd hun vader of man gedaagd omdat die hun voogden waren. Dat zij als voogden ook het geld in hun beheer hadden was voor de drost een prettige bijkomstigheid.

Onder de verdachten van vechtpartijen komen we bekende namen tegen. Naast herbergiers en chirurgijnen ook dezelfde namen als in de benoemingslijsten van het gerecht. Meestal jaren voor hun benoeming, zodat de vermelding in de criminele rol jeugdzonden zullen betreffen. Maar een enkele keer werden zij in het voorafgaande, zelfde of volgende jaar van hun lidmaatschap van het gerecht vermeld. Dat de gegoeden van een dorpsgemeenschap deelnamen in vechtpartijen is niet bijzonder, wel dat dit in de 18de eeuw, op twee na, niet meer voorkwam. Wat wil zeggen dat ze óf niet meer vervolgd werden, maar hun misstappen met de drost "regelden" (schikken of negeren) óf dat zij inderdaad niet meer in vechtpartijen betrokken raakten óf een combinatie hiervan.

Het overgrote deel van de vechtersbazen woonde in de Heerlijkheid zelf. (Aangenomen tenminste dat het ontbreken van de woonplaats in de criminele rol betekent dat die algemeen bekend was, dus binnen de Heerlijkheid lag.) Wanneer de woonplaats wel vermeld staat, valt deze in bijna alle gevallen buiten het gerecht Amerongen. Het ging daarbij vooral om naburige plaatsen als Elst, Neder Betuwe, Rheenen, enz., en heel soms verder weg (Amsterdam). Wanneer we bedenken dat er op vechtpartijen een geldboete als straf stond en het gerecht buiten de Heerlijkheid geen enkel gezag had, is het duidelijk dat vervolging van een niet-Ameronger alleen succes kon hebben als deze opgepakt was, zodat hij eventueel vastgehouden kon worden totdat

de boete betaald was, want beslagneming van huis en/of goederen buiten Amerongen was onmogelijk. Dat verklaart het zeer kleine aantal "buitenlanders" (17) dat voor een lijfsdelict in Amerongen voor het gerecht kwam.

- Het proces tegen Jannighje Wouters uit Neder Betuwe in 1699-1700, laat goed zien hoe de drost garanties zocht zodat een eventueel vonnis uitgevoerd kon worden: De eerste rechtdag eiste hij dat zij in hechtenis moest gaan maar op advies van rechtsgeleerden wees het gerecht deze eis af. Daarop eiste de drost een borg én dat ze in Amerongen ging wonen. De Ameronger Teunis Jans Tol werd bereid gevonden zich met zijn persoon en goederen borg te stellen voor Jannighje om het komende vonnis te voldoen, terwijl zij zelf haar intrek zou nemen in de herberg van Cornelis Lijster.^{6/}

Vrouwen waren veel minder betrokken in vechtpartijen dan mannen (1 : 7). Op een enkele uitzondering na vonden die ook niet in of rond herbergen en 'tapperijen' plaats en geen enkele vrouw voerde ter verdediging aan dat zij toen dronken was. Zij vochten in en om het huis of op straat en over het algemeen zonder wapens. Maar éénmaal bracht een vrouw een man een wond toe met een mes. Verder werd een enkele maal gebruik gemaakt van een stok, éénmaal werd er met stenen gegooid en één keer met de 'muijl' geslagen.

6 RAU Dorp inv.nr.120 1699-1700

Hoewel het overgrote deel van de processen in Amerongen lijfsdelicten betreffen is dit toch maar het topje van de ijsberg. Het was namelijk gebruikelijk om de drossaard direct te betalen, zodat een proces vermeden werd. Zeer waarschijnlijk vermeldt de criminele rol dus alleen die zaken, waarin men niet tot een schikking kon komen.

III Delicten tegen het leven.

Ondanks het feit dat er in 36% van de vechtpartijen bloed vloeide, is het aantal levensdelicten, oftewel lijfsdelicten met dodelijke afloop, zeer gering. Daarbij ging het in één geval niet eens om het toebrengen van een dodelijke wond, maar om 'dood door schuld' wegens het "laten" verdrinken van de dienstmeid.

- Dat gebeurde op 30 december 1662 toen de broers Johannes en Arie van der Marck met de meid Gerrigje Elberts door het ijs zakten, toen zij per slee over de bevroren Lek naar Rheenen wilden. Op advies van rechtsgeleerden verklaarde het gerecht de broers onschuldig aan de dood van de dienstmeid, maar veroordeelde hen wel in de kosten van het proces.⁷⁾

Verder bleef één slachtoffer in leven zodat er dus alleen van een poging tot doodslag sprake was.

En tenslotte was de in 1687 van manslag op een herbergier te Breukelen verdachte Jan Gerrits (Gertsen) Spijcker zelf ook inwoner van Breukelen, en berechtte het Amerongse gerecht dus een "buitenlander" die buiten de Heerlijkheid een andere "buitenlander" had omgebracht.

- Dat Spijcker door het Amerongse gerecht berecht werd, was mogelijk omdat hij daar door de drossaard gevangengenomen was. Hierop stelde het Hof van Utrecht, (dat de jurisdictie over criminele zaken in Breukelen bezat) alle al ingewonnen 'informatien' ter beschikking aan het gerecht van Amerongen. Dit had het hof met een belofte van wederdienst, daartoe verzocht. Na advies van rechtsgeleerden en toestemming van de Heer van Amerongen werd Jan Spijcker veroordeeld tot de dood met het zwaard.⁸⁾ (Alles hierover in een volgend Bulletin).

7 RAU Dorp inv.nr.120 1663
 . ibidem, nr.122 1663
 8 RAU Dorp inv.nr.120 1687
 OAGA inv.nr.1 fol:111

Zo blijven er maar vier "echte", in Amerongen gepleegde doodslagen over:

*1. In 1688 werd Rijck Dircksen van der Klingh op weg naar huis vanuit de herberg bij het veer over de Rijn door Jan Cornelissen Daemen na een vechtpartij van achteren onder de linker schouder gestoken. Enkele dagen later stierf hij, hoewel de wond volgens de sectie 'niet persé lethael' was. Uiteindelijk werd Jan op advies van rechtsgeleerden bij verstek veroordeeld tot levenslange verbanning uit de Heerlijkheid Amerongen voor het feit dat hij gevlucht was en omdat het een zwaar vergrijp betrof, dat tot afschrik bestraft moest worden.⁹⁾

*2. In 1724 was Jan Banenbos het slachtoffer en Jan Thijmansen de vermoedelijke dader. Jammer genoeg vermeldt de criminele rol alleen nog de eis (onthoofding met het zwaard en f80,- boete indien hij gepakt werd) en dat hij tot vier maal toe tevergeefs gedaagd werd. Een vonnis is niet genoteerd.¹⁰⁾

*3. Gerrit Franken Wildeman daarentegen, wilde in 1733 na ruim vier maanden weer terugkomen en verzocht het gerecht in commissie ontvangen te mogen worden. Hij werd op dat moment vervolgd, omdat hij thuis zijn huishoudster een gat in het hoofd had geslagen, waaraan zij zes dagen later overleed. De drossaard stemde in met het commissie verzoek omdat de artsen er na sectie van overtuigd waren '... dat die wonde 't moeten worden geplaatst onder de wonde niet door sig selfs, maar door toeval of liever versuijm van den lijder selfs dodelijk te sijn, want indien sodanig een patient sig bijtijts hadde geadresseert bij een bequaam chirurgijn, die hadde haar kunne herstellen ...' Vervolgens eiste hij een boete, waarop het vonnis luidde: f200,- boete plus de proceskosten.¹¹⁾

*4. De laatste manslag op de Amerongse criminele rol is die van Cornelis van Hattum op Jan Gerritse Bos in 1762. Net buiten het dorp werd Jan door Cornelis in zijn linker zijde gestoken en begon moord en brand te schreeuwen. Een aantal dorpelingen en de graaf van Athlone kwamen op het gekrijs af en hoorden hoe Jan de dader noemde. Enkel en hadden Cornelis nog in de buurt zien lopen.

9 RAU Dorp inv.nr.120 1688
ibidem, nr.122 1688

10 RAU Dorp inv.nr.121 1724

11 RAU Dorp inv.nr.121 1733

Maar hoewel de graaf direct daarna de deurwaarder bezocht en hem opdroeg om met de gerechtsdienaar Cornelis van Hat-tum te arresteren, was deze al gevlogen. Ondertussen stierf Jan onder de handen van de toegesnelde chirurgijn. Omdat het advies van de rechtsgeleerde ruim drie jaar op zich liet wachten, werd Cornelis pas in 1766 veroordeeld tot levenslange verbanning uit de Heerlijkheid Amerongen en een boete van 80 caroli guldens (te verbeuren uit zijn goederen).¹²⁾

Al waren dit de enige sterfgevallen waarop een proces volgde, toch stierven in Amerongen meer mensen een onnatuurlijke dood. De criminele rol, de politie-boeken en een paar lijkschouwingsaktes vermelden in totaal 17 onderzoeken naar doodsoorzaken. Niet verwonderlijk, in de waterrijke omgeving van Amerongen ging het hier voor het grootste gedeelte (9 personen) om verdrinkings-gevallen. De meeste mensen konden in die tijd namelijk niet zwemmen. Verder waren het ongelukken als onder/van een paard of wagen vallen.

In al deze gevallen werd er door de drost, samen met enkele schepenen en de dorpschirurgijn een onderzoek ingesteld. En was de conclusie van het onderzoek, dat het 'een notoir' of 'een puur en onnosel ongeluk' betrof.

Dat het aantal vervolgde levensdelicten in de Heerlijkheid Amerongen zo gering is werd voor een deel veroorzaakt door de beperkte opsporingsmiddelen. Behalve de constatering dat er sprake was van een misdrijf, moest er wel een verdachte zijn voordat men tot vervolging over kon gaan. Dat er in de Amerongse criminele rol levensdelicten ontbreken omdat de dader onbekend bleef, zou een logische conclusie zijn, ware het niet dat je dan toch zeker een aantekening daarover in de 'politie-boeken' verwacht. Hierin staan namelijk allerlei bestuursmaatregelen en bijzondere voorvallen. Het lijkt er dus sterk op dat er inderdaad maar weinig mensen in Amerongen tussen 1662 en 1794 om het leven werden gebracht.

12 RAU Dorp inv.nr.121 1762 en 1766
 ibidem nr. 123 1762 en 1766

M.H.A. Pierson

Volgend Bulletin: Epiloog; De zaak Jan Spijkers.

KASTEEL AMERONGEN
HUISCONCERTEN 1995 - 1996

- 23 september '95 De getalenteerde Russische violist **Valentin Zhuk**, die vanuit Nederland de wereld bereist, brengt begeleid door de veelzijdige pianiste **Arielle Vernède**, ondermeer sonates van Beethoven en Brahms ten gehore.
- 14 oktober '95 Het in de Nederlandse concertzalen veel gevraagde **Leonardo Trio** geeft een concert waarin de romantiek van Brahms en Schumann te beluisteren valt, naast muziek van Haydn.
- 28 oktober '95 **Irene Maessen** (sopraan), **Tom Sol** (bariton) en **Frans van Ruth** (piano) voeren werk uit van onder andere Wolf, Schumann en Schubert, dat is gebaseerd op 'der Westöstliche Divan', een oriëntalistische dichtbundel van **Goethe**.
- * * *
- 27 april '96 Het virtuose en tot ver in het buitenland furore makende pianoduo **Leo van Doeselaar & Wyneke Jordans** speelt - op onze Erard vleugel - muziek van Chabrier, Satie, Debussy en Franck onder de titel 'Fin de Siècle'.
- 18 mei '96 Een bijzonder concert, uitgevoerd door een al even bijzonder kwintet. Het **Re noir Ensemble** (fluit, strijkers en harp) vertolkt het prachtige Impromptu van Fauré, het harpkwintet van Pierné en, mogelijk een wereldpremière, een nieuw werk van Marius Flothuis.
- 1 juni '96 Het tot in de Verenigde Staten vermaarde **Schönberg Kwartet** heeft een schitterend programma samengesteld met strijkwartetten van Schumann, Sjostakovitsj en, uiteraard, Schönberg.

Huisconcerten op zaterdag, aanvang 20.15 uur

EXTRA CONCERTEN

4 november '95 Kinderconcert: **Doortje's Neeziekte.**
Prinses Doortje is ziek, ze zegt overal nee op. Alleen muziek kan haar genezen. Uitgevoerd in het Koetshuis van Kasteel Amerongen, voor kinderen van 6 - 12 jr. Aanvang: 19.30 uur.

16 juni 1996 **Koffieconcert** op zondagochtend, door hoofdvakstudenten van het Utrechts Conservatorium. Aanvang 12.00 uur. Programma wordt nader bekend gemaakt.

Programma's onder voorbehoud

KaartverkoopLosse kaarten:

Huisconcerten f 20,- *
f 17,50 * voor donateurs,
65⁺ en CJP

Koffieconcert f 15,- *
f 12,50 * voor donateurs,
65⁺ en CJP
f 7,50 voor kinderen

Een kop koffie is bij de prijs inbegrepen

Kinderconcert f 5,-
f 10,- voor volwassenen
inclusief consumptie

Kaarten verkrijgbaar bij: VVV Drotestr. 20, Amerongen;
of bij Boekhuis 'Het Kompas' Overstr. 9, Amerongen;
Aan de zaal, indien niet uitverkocht.

Abonnementen: 6 concerten f 105,-; 3 concerten in 1995 à
f 52,50; 3 concerten in 1996 à f52,50.

Reserveren van losse kaarten en abonnementen tot 14 dagen
voor de concertdatum bij VVV Amerongen
(03434-52020; na 10 okt.'95: 0343-452020.)

* op vertoon van geldig bewijs

AGENDA

- t/m 31 okt. '95 zomertentoonstelling Kasteel Amerongen: **'Het kleine wonen'**.
- 26 augustus '95 **Daniël Masterclass.** Geselecteerde leerlingen van het Daniël Strijkkwartet. Kaarten f10,-; voor reserveren zie blz. 34.
- 9 september '95 **Open Monumentendag.**
- 21 t/m 24 sept.'95 **Antiekbeurs** in het Koetshuis. Er nemen 11 antiquairs deel aan de beurs, waarvan er twee nieuw zijn.
Open: 21 en 22 sept. van 11.00 tot 21.00 uur
23 en 24 sept. van 11.00 tot 18.00 uur.
- 7 oktober '95 **Donateursmiddag**, programma op blz. 18
- 4 november '95 **Kinderconcert.** zie blz. 34
- 23 t/m 25 nov. '95 **Kerstmarkt** in het Koetshuis.

*

* *

Het boek 'De graven van Aldenburg Bentinck en Waldeck - Limpurg; Middachten, Weldam, Amerongen, Zuylestein' geschreven door R.W.A.M. Cleverens, in een particuliere uitgave van 1983, wordt weer opnieuw uitgegeven.

COLOFON

Bulletin Kasteel Amerongen

Uitgave: Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

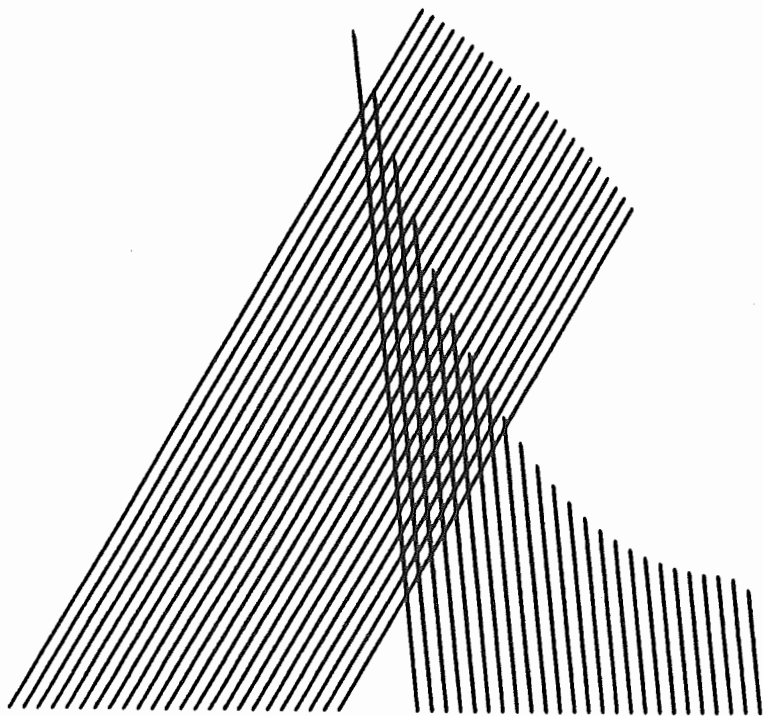
Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen
tel.: 03434-54212 (0343-454212 na 10 okt)

Kasteel open: 1 april - 1 november
dinsdag t/m vrijdag 10-17 uur
za-, zon- en feestdagen 13-17 uur
's maandags gesloten

Redactie: A.M. van Heijst
B.E.O. van der Laan
H.F. Rotgans - van Blerkom

ISSN: 1382-8916

Druk: Offset, Print'81, Doorn

EVERT SNEL

PIANO'S - VLEUGELS
WERKHOVEN

TELEFOON 03437-1741/1577 FAX 03437-2059
BRINK 10/3985 SB WERKHOVEN
INKOOP, VERKOOP, VERHUUR / RESTAURATIE,
STEMMEN, ONDERHOUD / CONCERTSERVICE

INSTALLATIEBEDRIJF
MEIJER B.V.
AMERONGEN

elektrotechnisch installatiebureau * gas- en waterfitter *
lood-, zink- en dakwerk * centrale verwarming * ventilatie *
sanitair *

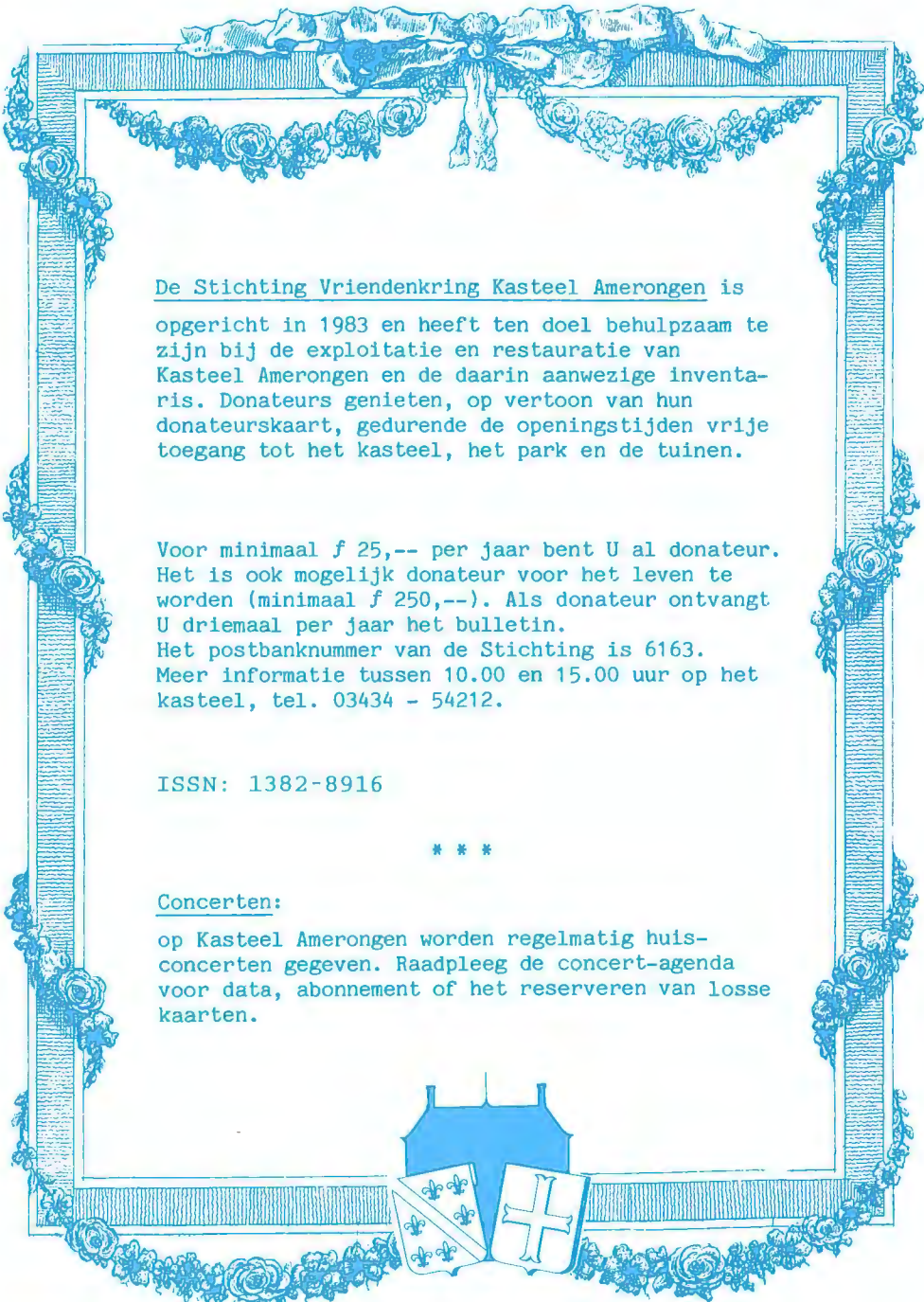
OVERSTRAAT 11 - TEL. 03434-51233

Aannemersbedrijf

M. Kleinveld en Zn. B.V.

Rijnstraat 1
3958 BE Amerongen
tel: 03434 - 51756
54208

Ook voor hout- en plaatmateriaal

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen is
opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te
zijn bij de exploitatie en restauratie van
Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige inventa-
ris. Donateurs genieten, op vertoon van hun
donateurskaart, gedurende de openingstijden vrije
toegang tot het kasteel, het park en de tuinen.

Voor minimaal f 25,-- per jaar bent U al donateur.
Het is ook mogelijk donateur voor het leven te
worden (minimaal f 250,--). Als donateur ontvangt
U driemaal per jaar het bulletin.
Het postbanknummer van de Stichting is 6163.
Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op het
kasteel, tel. 03434 - 54212.

ISSN: 1382-8916

* * *

Concerten:

op Kasteel Amerongen worden regelmatig huis-
concerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda
voor data, abonement of het reserveren van losse
kaarten.

